

Jo. Christian. Palmmann

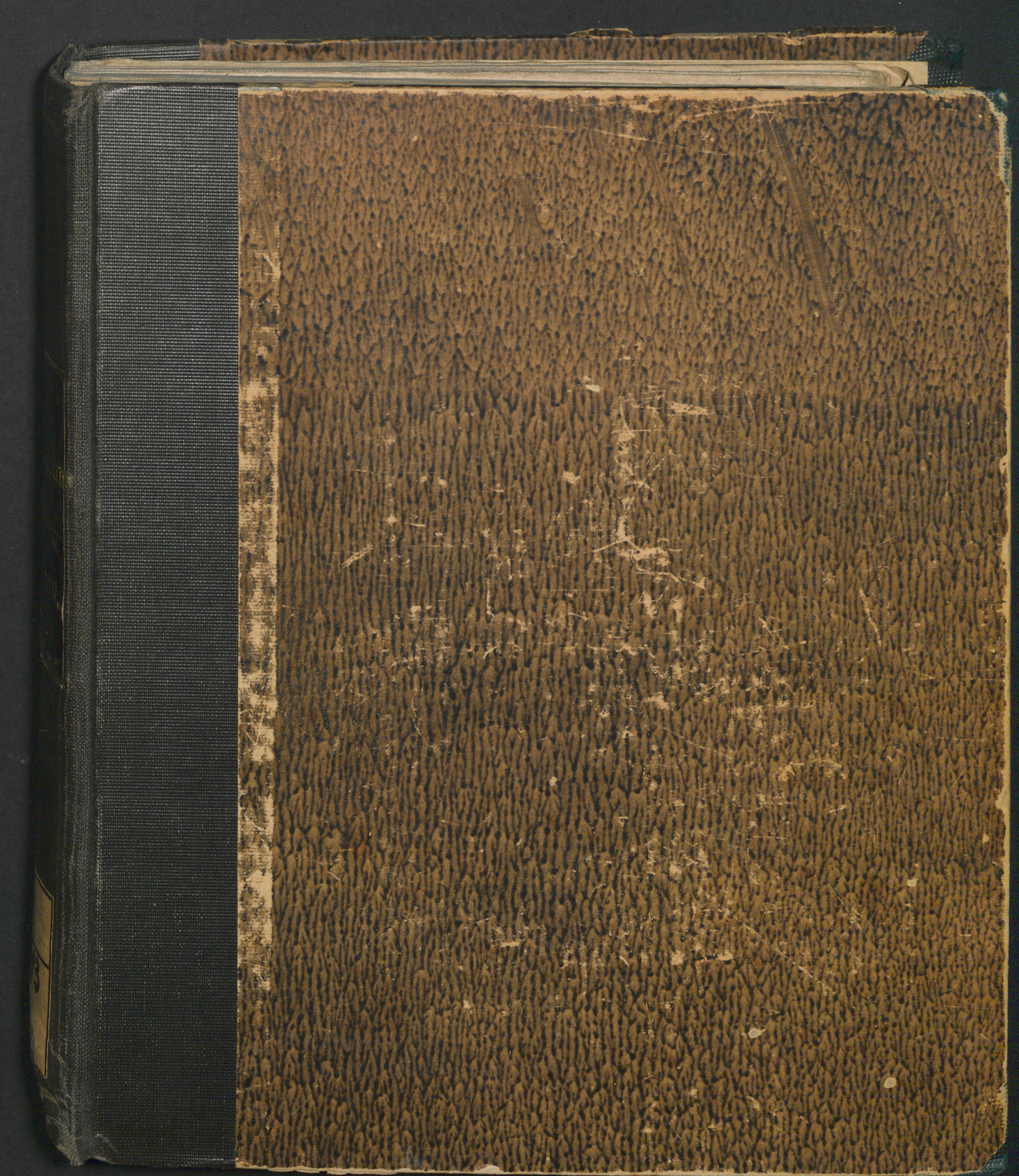
**Natalem Principis Optimi, Friderici Pii, Dvcis Meclenbvgici, Scholae Provincialis
Byzoviensis Avctoris, Conservatoris, Die VIII. Novembr. Celebrandvm**

Byzovii: Typis Johann. Gotth. Fritzii, [1764]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1698280807>

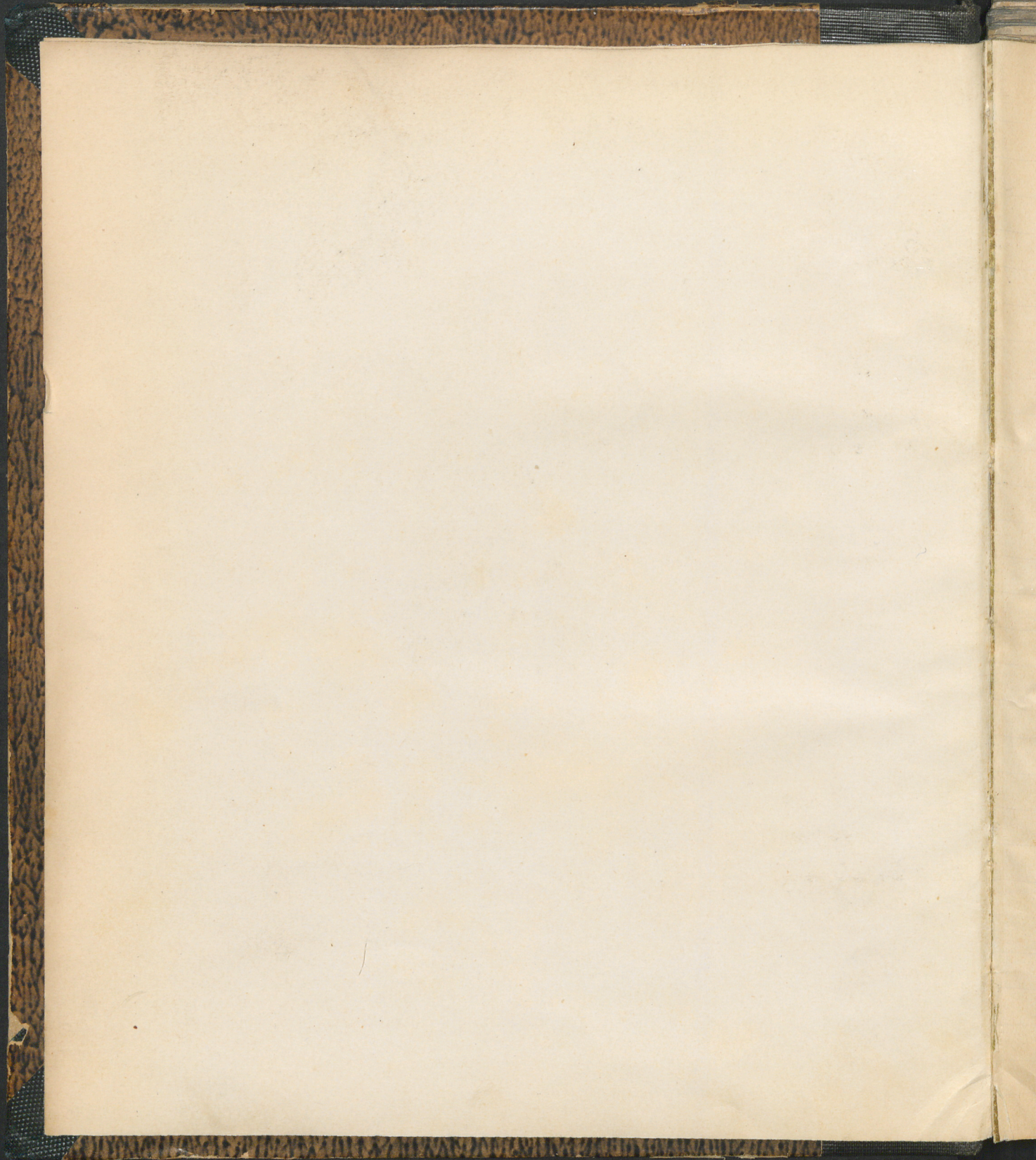
Druck Freier  Zugang





MK-8813.





6
v.

NATALEM
PRINCIPIS OPTIMI,
FRIDERICI PII,
DVCIS MECLENBURGICI,
SCHOLAE PROVINCIALIS BYZOVIENSIS
AVCTORIS, CONSERVATORIS,
DIE VIII. NOVEMBR. CELEBRANDVM,

INDICIT
IO. CHRISTIAN. PALMMANN,
AA. M.



BYZOVII
TYPIS JOHANN. GOTTH. FRITZII, SEREN. PRINC. AUL.
ET ACADEM. TYPOGR.

1764

AD
FRIDERICVM
DVCEM MECLENBVRGICVM,
SCHOLAE BYZOVIIENSIS
STATOREM,
ELEGIA.

Dum spirant alii caedes funestaque bella,
Condita vixque, nouis cladibus, arma parant:

Tu, FRIDERICE, Tuo nimirum nomine dignus,
Deliciaeque Dei, Deliciaeque hominum!

Pacis sacra colis per sacrae tempora pacis,
Ac dium dia mente reuoluis opus.
Hinc Tibi religio curae est, dux vna salutis;
Hinc, decus istius praesidiumque, scholae.
Magna paras, Princeps, ipsis maioraque bellis;
Immo, crede mihi, maxima bella paras.
Tunc Bonae Menti templum sacris inultus,
Sponte sibi sacris hoste abeunte locis?
Falleris! Iste orci rex arma excita cauernis
Te contra ac omnes ordine struxit opes!
Dux satanas est ipse suis; hortatur & instat,
Ne turpi perdant regna opulenta fuga.
Trux oculis vultuque minax, ad cornua pugnant,
Barbariae fastus inuidiaeque furor.
Hinc illinc volitant turpis conuicia linguae,
In quibus haud modicum roboris ille putat.
Tu vero contra, Princeps, audentior ito,
Ingentique animo, fac, pia bella cie!
Christus adest: arma ast sunt huius nescia vinci:
Hoc duce quis dubitet bella mouere stygi?
Adsunt, scito, boni, ac ipsi numerosa caterua;
Nos etiam precibus, crede, feremus opem.
Hos igitur patria si quando ieiceris hostes,
Et cingant diam laurea ferta comam:
Tunc, FRIDERICE, ferent Te grandia carmina Magnum;
Tunc dicemus, Io! plaudite, Victor adest!



Q. D. B. V.



Explicanti mihi nuper alumnis nostris particulas aliquas selectas ex Cicerone, quum incidebam in locum illum orationis Sextianae de optimatibus, qui putatur classicus ea in re, plane mirum videbatur, vnde tandem accideret, vt idem ipse locus magna obscuritate laboraret, qui lucem afferre deberet reliquis omnibus eo in genere. Neque enim solum haerebant iuvenes nostri in recte intelligenda verbi istius vi, sed etiam plane obmutescabant, cum res deuenisset ad vertendum in vernaculam. Difficultatem autem illis faciebat, vt animaduerti, non tam sensus grammaticus verbi, cui incommodo occurrebatur facile tradenda & declaranda vocis potestate, quam alia quaedam. Nam primum mirifice confundebantur ambiguitate, ingeniis nondum satis multa lectionis exercitatione confirmatis ad iudicandum, quam maxime vim subiicerent voci in hac vel illa sententia: deinde plane istis haerebat aqua, cum Cicero aut ex pluribus significatibus, resecta hinc inde aliqua notionis parte vel etiam

addita, nouum quasi quendam finxisset; aut, neglecto vsu loquendi, inflexisset verbum ad Etymologiam; aut coegisset ad rei veritatem, iustaeque definitionis *ἐπιβίαιον*. Ac mihi quidem ipsi, vt ingenue fatear, obscurissimus repertus est locus tum, cum discipulis nostris accurate explicandus esset, qui legenti mihi ante intellectu facilis videbatur. Atque huius difficultatis quas inuenerim causas, quae adiumenta, quam tollendae eius rationem inierim iam explicare mecum constitui; quamquam non deerunt, vt opinor, qui aegre ferant, rem ita tenuem proferri a nobis, qualis sit, quae pertineat ad locum aliquem Ciceronis intelligendum. Sed primum cogitent isti velim, me esse hominem scholasticum; de qua autem re potius scribere conueniret homini scholastico, quam de re scholastica? Deinde est in more positum, institutoque scholarum, vt, qui iuuenum studiis regendis praefecti sint, cum de alumnorum in literarum studiis profectibus viris sui quisque loci doctis iudicandi potestatem faciant, istos dies indicant aliqua scriptiuncula, qua cum doctrinam tali loco dignam probent peritis, tum vero ostendant, qua ratione in docendis literis versentur, h. e., de se ipsis iudicandi potestatem faciant.

Huic autem scribendi consilio aut omnino conuenire videbatur, si eum ipsum locum, qui erat in manibus, quomodo explicassem, ostenderem; aut certe melius istis facturum me videbam, qui vel ex multis aliorum virorum doctorum libris centonem sarcindum, vel scribendi materiam ex alieno literarum genere, philosophia puta, arcessendam, vel ex Mythologicis Lexicis & Antiquitatum compendiis quaedam, nullo rerum delectu & vsu, exscribenda, misereque conglutinanda; vel denique germanice scriptae historiae particulam male latine vertendam censent. Quibus libellis magistri non magis ludere conantur lectores, quam discipulorum responsionibus ludunt auditores. Vt enim his dicant, & quaestiones proponendas, & responsiones dandas, immo annumerant, quae extempore prolatae videri debeant: sic ipsi compilant ex aliorum scriptis, quae excogitata esse



esse a se viris doctis persuadere cupiant. Scilicet digni talibus ludis prologi! Cogitanti porro mihi diu multumque de istius loci difficultate, occurrerunt per eam occasionem, vt sit, multa ac varia, quibus me ad vniuersam interpretandi facultatem adiuuari sentiebam; quae tironibus, quibus scribimus, cognitu non plane inutilia fore spero. Denique ea ipsa in re indignus meo loco ne reperiatur, magnopere illud quidem vereor, sed, vt accadat, non vehementer curo: non quo negligere aliorum de me iudicia, sed quod iamdudum dolui miseram scholarum nostra aetate conditionem, quae, cum artium vniuersitates praeclare secum agi putent, si virorum in illo literarum genere summorum doctrina ornentur atque augeantur, eo deueniunt, vt ego meique similes adolescentum ingeniis animisque conformandis, h. e., rei publice priuatimque summae, praeficiendi sint. Quae cum cogito, reuocoque in memoriam scholam illam prouincialem Portensem, vita mihi cariorem, quod saepenumero facere soleo animi oblectandi causa; & comparo me cum viris ingenio & doctrina excellentissimis, quos ibi magistros habui: plane indignor, me haberi in magistrorum numero; praesertim cum video, qui, quantique viri vel adhuc literas doceant in scholis, vel non ita pridem docuerunt. Sed iam ad rem ipsam. Animaduerti igitur, quum cogitarem diutius de istius loci apud Ciceronem obscuritate, vt dixi, magnam interdum difficultatem creare interpreti scriptorum in verborum significato inconstantiam; non eam quidem, quae sit in varia vi vocis, vsitata tamen illa, quae tota pertinet ad Grammaticam: sed eam maxime, quae oriatur, si scriptor, neglecto vsu loquendi, verbo subiecerit nouam aliquam atque inusitatam vim; ob causas, vt ita dicam, rhetoricas. Quemadmodum enim in nouis rebus notandis saepe coegit necessitas scriptores abuti verbis vsitatis: sic similem significationis perturbationem suavit interdum prudentia ciuilibus oratoribus, vt recedendum sibi putarent ab vsu loquendi vel ad commouendam admirationem, vel ad fallendam imperitam multitudinem, vel

de-

denique ad docendos, irridendos, accusandos, monendos, cohortandos auditores. Huius igitur generis inconstantia in verborum significatu maxime locum habet in orationibus, causisque finitis, non item in quaestionibus infinitis, quamvis maxime pertineant ad vitam agendique rationem. Constitutis autem inconstantiae eius, de qua scribere instituimus, causis, vnde profiscatur; loco, in quo fere habitat; genere, ad quod referatur; formis, in quibus insit: age, de his differamus vberius, & videamus, qualia sint, quae diximus, in laudato loco orationis Sextianae, aliisque quibusdam.

Primum igitur insignem interpreti difficultatem affert, si inciderit in locum, in quo auctor, reliquis significatibus omnibus, reuocet verbum, propter causas rhetoricas, ad Etymologiam; causae nimirum inseruiens suae. Atque hanc magnam dicentis artem notationis vocabulo intelligunt veteres, qui praecipientes de amplificandae orationis generibus, notationem primo loco collocant; non stultas illas ineptias, quibus hodie notationem censerit existimant. Quemadmodum enim, nescio an recentiorum rhetorum vitio, omnia amplificandae orandaeque orationis genera miserrime peruersa sunt, ut magis ad impediendam audientium intelligentiam inuenta videantur, quam ad adiuuandam; nec lumen afferant orationi, sed potius officiant: sic imprimis de notatione nescio quid frigidum disputant. Ego quidem eorum omnium, qui ista genera explicasse videri volunt, neminem legi, qui de eleganti eo notationis usu praeciperet, immo mentionem faceret. Nam Ciceronem, qui de Orat. L. II. c. 39. & Topic. c. 8. siluam magis quamdam, atque materiam vniuersam omnium amplificationis generum exponere videtur, quam tradere, quemadmodum iis ornanda sit oratio; Ciceronem igitur facile excusauerim, quod iis locis, in quibus, quid sit notatio, explicat, nil addiderit de usu, qui patet longissime, habetque magnam vim in dicendo; dummodo sit, qui recte uti sciat, quemadmodum ex ea ipsa oratione pro Sextio intelligitur.

Ac primum quidem mirifice inseruit commouendae audientium admirationi. Facile enim intelligitur, verbo alicui e-ty-mologice sumto recte ac vere tribui posse ea, quae de eodem ex usu loquendi ne cogitari quidem possint. Quod cum fit: auditores, mirantes insolentiam in verborum inter se diuersorum coniunctione, arrigunt aures, auent, quorsum res euasura, ac quomodo se expediturus sit orator. Deinde magnam vim habet ingeniose suoque loco collocata notatio ad beneuolentiam conciliandam vel causae vel personae. Constat enim, animos humanos interdum tanto amore amplexari aliquod verbum, ut rem inuisam alias probent, dummodo nominetur illo verbo. Est igitur callidi oratoris, hoc concedere multitudini, ac abuti ad rem bonam commendandam eiusmodi verbis popularibus. Iam videamus hoc in quibusdam Ciceronis locis.

Boni, probi, optimates sensu ciuili, qui obtinebat Ciceronis tempore, ex usu loquendi dicuntur, potentes, nobiles, Senatores; aut certe, qui ex Senatus auctoritate rempublicam administrari cupiebant. Obseruarunt hoc viri docti, sed putant, tantummodo interdum sic dici bonos, laudantque pauca quaedam loca, quasi ista vis vocis insolens esset, neque admodum frequenter obuia: quod mihi quidem longe aliter videtur.

Ac, ut libere dicam, quae sentio: locus ille Sextianus non recte habetur classicus eo de genere. Nam primum qui potest locus aliquis esse classicus, h. e. plane aperteque docere ac tradere cuiusdam verbi vim, in quo id ipsum maxime agitur, ut verbum non intelligatur; hoc autem Ciceronem egisse in laudata oratione, docebitur statim. Deinde, qui velint discere verborum vim ex orationibus, vehementer caueant, necesse est, ne decipiantur. Etenim vtut Ciceronem admirer, bonum, honestum, probum virum habeam: tamen in actionibus senatoriis & forensibus non semper bona fide usum esse manifestum est. Possem afferre exempla non pauca eam in rem. Neque mirum videatur in homine, qui putabat sapientis probique viri, bene sentire, ac rem praeclaram publiceque utilem



in agendo quasi propositam habere; prudentis autem, per ambages eo tendere, quo non detur cursum dirigere. Ac in orationibus quidem quomodo egerit, agendumque censuerit, cognoscant ex homine ipso, qui velint, in oratione pro A. Cluentio c. 50. Multa igitur simulabat in contentione forensi, de quibus multo aliter disputat in libris, quos scripsit animo libero ac tranquillo, philosophicis puta. Loci autem classici de optimatibus videntur L. I. de offic. c. 25. & L. III. de legibus a c. III. ad finem; de quibus mox.

Teneant igitur tirones, bonos, probos, optimates Ciceroni dici fere semper nobiles, potentes, Senatores; certum, cum sequatur usum loquendi. Sic Cicero in epistolis ad Lentulum quam grauiter bone Deus! conqueritur de istis bonis! de incredibili illorum peruersitate; malevolentissimis obtreccionibus; stultitia & inconstantia; immutatis voluntatibus ac sensu. Legat in eam rem, qui velit, epistolas VII. & VIII. ad Lentulum. Et tamen nominat bonos! Ex his igitur apparet, non intelligi eos, qui per se recte & bene sentiant de republica; sed, quibus propositum sit, defendere Senatus auctoritatem, aut, si subtiliter loqui velimus, suam ipsorum dignitatem. Nam inuidia, inconstantia, obtreccionibus, insidiae, perfidia erga bonos ciues, praesertim in re iusta, publiceque vtili, num cogitari possunt in bene de republica sentientibus? Ac tota illa optimatium natio Ciceronis tempore qualis fuerit, audi L. III. de legibus c. XII. & XIII. Atticum & Ciceronem colloquentes. Ille vero ordo, inquit Atticus, non modo censores, sed etiam iudices omnes potest defatigare; & Cicero, omitte ista, Attice, inquit; non enim de hoc senatu, nec de his hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris habetur haec oratio. Praeclara scilicet bonorum laus!

At veniamus ad locum L. I. de Officiis c. 25, qui mihi videtur classicus ea in re, propterea quod plane aperteque doceat, optimates qui sint. Eo autem loco manifeste opponuntur inter se ii, qui studiosi optimi cuiusque sint, & ii, qui studiosi vni-

vni-



vniuersorum ; dicitque Cicero , grauem & fortem virum h. e. in optimorum consiliorum factorumque conscientia contemnente humana omnia, beneque cupientem ciuibus, hunc igitur debere se tradere totum reipublicae, neque opes aut potentiam consecrari; & reipublicam sic tueri, vt consulat omnibus. Ergo, qui omnibus consulit, potest atque adeo debet abesse ab optimarum partium studio, nimirum si optimates dicuntur ex vsu loquendi. Ac L. III. de legibus, c. VII. Quintus, ista (tribunitia) inquit, potestate nata, grauitas optimatium cecidit, conualuitque vis multitudinis. Cap. XIII. suffragia in sua ciuitate nota esse iubet Cicero optimatibus, populo libera; quae omnia, ac totus ille locus, aperte docent, optimatium verbo significari nobilitatem & Senatum. Denique c. VIII. optimates ipso vocabulo Patrum appellat, vt plane dubitationi nullus locus relinquatur, Ciceronis tempore verba bonorum, proborum, optimatium callide substituta esse in locum inuisorum verborum, quibus vtitur eadem in re Liuius, Patrum nempe, nobilium, patriciorum, Senatus.

Atque in eo ipso loco orationis Sextianae, quamquam toto ingenio abutitur Cicero, ne forte optimatibus nobiles significari subleat populo: tandem tamen post multas ambages redit eo, vt dicat: ipsos optimates grauissimos & clarissimos ciues numerari & principes ciuitatis, h. e. (vt intelligunt statim, qui, quibus tribuebatur apud romanos grauitas, claritas, principatus, didicerunt) nobiles, Patres, Senatum. Hunc igitur illius verbi significatum si tenuisset constanter: forsan esset aliqua difficultas in inueniendo, inuentum autem facile foret tenere. Iam vero, cum recedat nonnunquam in hac oratione in verbi istius vsu a consuetudine dicendi; recurratque ad Etymologiam: difficillimam intellectu fecit orationem, certe partem eam, quae est de optimatibus. Ac qui aliter esse posset, cum difficillimam intellectu esse voluerit & legentibus & audientibus. V. c. genus vniuersum optimatium circumscribit c. XXXXV. sic: omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt,



nec natura improbi, &c. Porro sic: quiqui integri sunt, & sani & bene de rebus domesticis constituti. Paulo ante numerauerat inter optimates, municipales, rusticos romanos, equites, libertinos. Vide quaeso, quam impudenter mentiat, si subiticias hic huic verbo vim vsitatam. Libertini iine sunt nobiles, Patres? municipales, equites, iine gubernatores reipublicae? Quomodo igitur expediemus nos ex hac difficultate? Vna profecto via relinquitur, vt redeamus ad significationem verbi etymologicam. Nam etymologice sunt boni, qui sunt in bonis i. e. diuites, & propterea boni ciues, qui abhorrent a rebus nouis & tabulis, ac propterea defendunt Senatus auctoritatem, quod rerumpublicarum commutationem cum summis priuatarum rerum incommodis coniunctam esse videbant. Ac hoc vnum si teneas, expedies te ex multis huius loci difficultatibus. Nam quam verbo vim praeter hanc subiecerit; de hac re post. At dicet aliquis, quaenam ea in re difficultas? quis non statim videt, eo sensu dici optimates hoc loco? videt scilicet, qui dudum multa lectione ingenium subegerit, ac discernendis subtiliter notionibus assuefecerit; sed nescio an multi. Sed fac, statim videant omnes. Qui vero? si quis importunus vigeat te, quaeratque, quo iure tu negligeres vsu loquendi, ac sequereris Etymologiam? praesertim cum ineptire recte quidem putentur etymologici interpretes? quid tu tum? quo verteres te? ego quidem nescio.

Difficultas autem in eiusmodi significatu primum est in eo, quod verbum positum sit quasi ἀπαξ λεγόμενον; ea autem, quis nescit, quam habeant difficultatem; praesertim cum sint in rebus arduis, obscuris, non sensibilibus. Deinde in verbis, quae ex vsu loquendi numquam etymologice significant, interpreti ne venit quidem in mentem, recedendum esse ab vsu loquendi, & repetendas vocis origines. Porro accurate teneat is, necesse est, dicentis ingenium, audientium mores, opinioniones, errores, orationis consilium, tempus, & quae sunt ha-



huius generis alia, cui suboleat eiusmodi *ἀνομαλία*. Denique de industria plerumque ea ars a dicentibus occultata est; eoque difficilius, protrahere in lucem. Interdum accedit etiam aliqua *ἀμφιβολία*. Cogitanti vero mihi, quid sit, cur Cicero primum luserit in verbo optimatum in oratione pro Sextio, quod neque probatur per se, neque ipse solet; deinde cur transferit ad Etymologiam, quod abhorret a populari ratione dicendi: eius insolentiae causa esse videtur haec: ut ea ratione confunderet audientium animos, ne optimatum studium invidiam faceret Sextio reo. Hoc autem futurum erat, si optimi cuiusque studioso, qualis erat Sextius, id vnice propositum esse putaretur, ut nobilium, potentium, Senatus auctoritatem defenderet atque augetet. Nunc autem Cicero cum voci optimatum eam vim subiecisset, ut conueniret verbum in omnium ordinum homines: & Sextium ea arte inuidia liberabat, & optimates ipsos. Temporibus igitur inseruiendum putabat, quibus ob recentem Sullae, nobilitatis fautoris, dominationem homines ferre non poterant optimatum potentiam; inuisque erant populo, qui earum partium habebantur.

Reliquum est, ut ostendatur, qua ratione superanda sit ac tollenda huius generis difficultas; quae praecipio, si qua alia, anceps est & lubrica. Ac primum quidem intelligitur, non recte in vniuersum reiici interpretationes etymologicas; deinde autem, qui velit transire ad Etymologiam, cum debere afferre multas & idoneas causas, eius fere generis, cuius aliquas commemorauimus. Atque eadem fere ratio est verborum, quae plerumque dici solent improprie, interdum proprie. Ut enim fieri solet id, aut iisdem aut similibus de causis: sic ea loca habent eandem interpretandi difficultatem, eandemque cautionem. Ac comparanti mihi hanc Ciceronis consuetudinem cum librorum diuinorum scriptoribus destinatum erat, ea ipsa, quae diximus, transferre ad interpretationis sacrae usum; praesertim cum viderem, quam graues ea de re nostra aetate



controuersiae ortae essent; v. c. quid significant δαιμόνια, πνεύ-
 ματα, βασιλεία των ἁρῶν; item verba in vniuersum omnia,
 quibus Paullus vtitur in Epistola ad Hebraeos ad describendum
 coelum; denique proh dolor! etiam ea, quae doceant Jesu
 Christi aut veram diuinitatem in genere, aut aeternitatem, o-
 mnipotentiam &c. aliis nempe pugnantibus pro interpretatione
 aut etymologica, aut propria, aliis contempnentibus totum illud
 institutum. Ad eas igitur controuersias dirimendas nonnihil
 facere arbitrabar istas obseruationes. Sed ab instituto pulcro,
 opinor, ac laudabili reuocabat scribendi consilium, tempus, lo-
 cus, exigua ingenii vis, deterrebat autem plane immensus la-
 bor. Relinquemus igitur rem integram aliorum viro-
 rum ingenio, & otio. Neque tamen possum dimittere hunc
 locum, quin mirari me profitear, qua tandem de causa non-
 nulli in vniuersum contempnendos, vituperandos, deridendos
 putent, qui interdum aut ab vsu loquendi ad Etymologiam, aut
 a sensu proprio ad improprium, recedendum sibi arbitrentur in
 libris diuinis. Nam cum id Cicero fecerit ad demulcendos, con-
 ciliandos, capiendos audientium animos: quidni idem facere &
 potuerunt, & debuerunt scriptores diuini in tanta christianae
 doctrinae inuidia, nouitate, obscuritate? Neque vero ego sum
 is, ne quis erret, qui eo interpretandi genere aut saepius, aut
 sine delectu, aut pro arbitrio ac temere vtendum censeam, vel
 omnino ipse vtar: qui potius in librorum diuinorum aliorum-
 que interpretatione multorum ignorantiam rideam, idque in-
 primis conqueri soleam, in scholis adduci ad peruersum eius-
 modi interpretandi genus iuuenes, & deesse, qui possint melius.
 Sed in vniuersum vt inepta putetur ista ratio, nullo modo fe-
 rendum arbitror. Qua in re inprimis mirari soleo, hoc fieri
 fere ab iis, qui ad hebraicas adiuuandas literas, quorum stato-
 res videri volunt, nihil afferant, praeter Etymologias. Qui in
 aliis quod contempnunt, cum in se laudari cupiant, quis est,
 quin arrogantissimos existimet? Nos autem, qui tironibus scri-
 be-



bere & volumus & debemus, satis habemus, si ostenderit, qua ratione iuuenes nostros ad recte intelligendos veterum libros h. e. faciliores adducere soleamus; diuinos, h. e., difficiliore relinquentes iis, a quibus maior ingenii atque exercitationis vis iure requiratur.

Alterum genus difficultatis in interpretando esse diximus in verbis ab usu loquendi aut ad dialecticam *ἀκριβειαν* aut ad rei veritatem reuocatis; quod fit cum ab oratoribus interdum, tum saepissime a philosophis, ac omnino iis, qui de aliqua arte praecipiant. Ac in philosophia quidem reliquisque artibus necessitatis fuit; in oratoribus autem, ac sermone vulgari artis est prudentiaeque. Atque vt a philosophiae, eloquentiae ac reliquarum artium scientiarumque magistris ordiamur, quos constat verbis antiquis ac vsitatis sensum subiecisse nouum atque inusitatum, cogente ita necessitate; illorum quidem inconstantia aliquo modo, vt ita dicam, constans est, habetque suas regulas atque leges; ac propterea non magnam difficultatem creat peritis, h. e., iis, qui cum teneant res, scriptorum nimirum placita, dogmata, praecepta, tum significatus varietatem didicerunt multo vsu, diligentique lectione: quae omnibus certe inesse deberent, qui velint iuuenes docere latinas literas. Nos tamen tironum causa istius difficultatis genera collecta proponemus; euitantur enim facilius, quae ante prouisa sunt. Ac primum huc pertinent sua cuiusque artis vocabula, v. c., in philosophia qui sint fines bonorum & malorum; quid genus; quae forma; quae materia & innumera alia; in rhetorica, quae sint loca, qui mores, quae notatio, imago, collatio, &c. item in reliquis artibus omnibus. Deinde accurate discendus est vsus verborum, quae aliud significant sensu ciuili ac populariter sumta, aliud ex mente philosophorum; v. c. fortitudo, comitas, constantia, grauitas, integritas, aequitas, prudentia, probitas non habent in vita communi vim eam, quam obtinent in libris philosophorum: item haec: scire, opinari, sententia, probabilis, & innumera alia. In philosophia



noua accedit difficultas, vt verbis iisdem alia atque alia vis subiicienda sit pro diuersitate sectae.

Postremo videndum est, ad quam quodque verbum artem potissimum referatur. Neque enim historiae ornamenta ea sunt, quae historiae aut hominum; neque historici grauitas & auctoritas iudicanda est ex orationis grauitate aut viri auctoritate.

Atque huius generis difficultati magna adiumenta attulerunt virorum sumorum vigiliae, qui obseruatam multaelectione verborum varietatem coniecerunt in Indices, quorum studio vix pares gratiae possunt agi; praesertim cum laborem illum in se susceperint ii, quorum copiam faciat non omnis aetas. Sed tamen caue putes, istis libris omnem istam interpretandi difficultatem penitus sublatam esse. Memini ego, cum commendassem iuueni cuidam, Ciceronem legere & intelligere cupienti, Indices Ernestianos, eum saepius ad me venire querentem: his aut plane non adiunari se ad intelligendum aliquem locum, aut, etiamsi sentiret posse peti inde auxilium, tamen se non intelligere verba ipsa, quibus Ciceronianum verbum esset explicatum. Atque id quidem sua culpa. Neque ceteris iuuenibus, vt nunc quidem scholae sunt, melius rem successuram arbitror. Nam primum bene latina vix intelligunt, plerumque quotidiana barbata vertendi consuetudine barbari & ipsi facti. Deinde incredibilem difficultatem iuuenibus creat mira significationum varietas ad diiudicandum, quae verbo vis in hoc vel illo loco subiicienda sit.

Expertes enim plerique sunt litterarum romanarum, antiquitatis, historiae, imperii; ac multo magis artium, eloquentiae v.c.; hinc ignari rerum, quae verbis notantur. Quae cum ita sint: scholae nisi naetae sint magistros idoneos, qui manu quasi deducant discipulos ad Indices istos, tamquam aliquos fontes: nunquam futurum est, vt inde ipsi hauriant. Ridiculum quidem est, si audias pueros Cornelium; & adultiores Ciceronem legentes vertere verbum de verbo: genus scripturae, principum

pum personae; item copiose ornatque scribere, bene beateque viuere, grauiter ferre: plane autem *atra bile tumet iecur*, id si fit, magistris vel audientibus, vel etiam praecuntibus. Mōnendi igitur sunt iuuenes identidem inter legendum: verborum vim aliam esse in rebus ciuilibus, aliam in rhetoricis, aliam in philosophia. Ego quidem in explicando Cicerone id maxime mihi agendum putauī semper, vt ad dignoscendam hac ratione verborum vim adducerem iuuenes atque assuefacerem. Atque vna illa industria effectum arbitror, vt, qui olim disciplinae meae traditi essent, id non sine sua vtilitate factum esse profiterentur. Hac enim ratione & magna multarum rerum copia iuuenum animos locupletari intellexi, & inprimis acui iudicandi facultatem; melius certe, quam capere possent nostri rei scholasticae eueriores, qui ingeniorum conformationem vnice tribuunt suis scientiis; (ita enim vocant, bonarum litterarum ne nomen quidem ferentes). Sed redeo ad rem. Eius generis igitur difficultas in legendis veterum libris, quae virorum summorum obseruationibus facile tollitur, si ingenium subactum accesserit multaue lectione exercitatum; ea ipsa, quam misere perturbet rem christianam nostris temporibus, scimus omnes, ac dolent viri boni. Quod autem in vniuersum reiciendi non sint, qui verba librorum diuinorum ad definitionis iustae subtilitatem reuocanda censeant; deinde quomodo ea in re versandum, ac inuestigandum, populariterne verbo aliquo vsus sit scriptor, an *ἀκριβως*? idque singulis locis; quod definitio non fingenda sit pro arbitrio, nec haurienda ex libris nostrorum philosophorum, plerumque male sanorum, sed colligenda ex ipso scriptore: post virorum doctissimorum scripta a me dici non est necesse; praesertim cum dudum in multis multorum exemplis cognouerim, frustra praecepta dari iis, qui non ab ineunte aetate ad interpretandi sollertiam adducti sint Latinorum Graecorumque libris accurate diligenterque tractandis; inutiliter autem moneri eos, quibus propter insitum quendam animi furorem propo-

tum sit, sapientiam diuinam, quae maxime cernitur ἐν μετῆρσι
τῶν σοφῶν, immutare in sapientiam humanam.

Sed longe maiorem difficultatem habet res, si orator
verbum populare ab usu vulgari reuocet ad rei veritatem; at-
que de hac rhetorica difficultate maxime nobis constitutum erat
dicere. Cum enim in multis verbis magnus error versaretur,
ac nomina venderentur pro re; tollendum autem illum cense-
rent dicentes: factum est, vt verbum ab usu vulgari reuoca-
rent, eamque ipsi vim subiicerent, quae aut suberat olim, aut
ramen subesse debebat. Vt eodem Ciceronis loco utar: opti-
mates quoniam ibi commendaturus erat; hoc autem fieri non
posse videbat; si verbum ad usum loquendi coerceret: primum
redibat ad Etymologiam, vt vidimus, vt omnes pecuniosos, di-
vites, beatos ad optimatum numerum adiungeret; deinde,
cum ne ea quidem ratione inuidia omnis tolleretur, propterea
quod ita pauperes, & tenues h. e. longe maior pars populi se-
gregaretur ab optimatibus, quam opinionem, veram forte ac
iustam, vt euelleret e plebis animis, hac oratione vel maxime e-
gisse videtur: assumit denuo significatum, eosque omnes opti-
matibus annumerari dicit, qui reuera bene sentiant de republi-
ca, & omnibus in vniuersum ciuibus consultum velint. Inde
est, quod libertinos etiam inter optimates referat; ac ea in o-
ptimates conferat, quae iis neque ex usu loquendi, neque ex
Etymologia conuenire manifestum est. Neque enim opes, na-
scendi locus, maiorum merita; neque nummi, reditus, praedia
efficiunt, vt quis aut possit, aut velit tueri rempublicam; ad
quam defendendam ac gubernandam quot & quanta pertineant,
quae scientia, qui animus, quale ingenium, quae constantia,
Cicero ipse ibidem explicat.

Haec igitur quum optimatibus tribuit: facile intelli-
gitur, verbi significatione illum vti ea, vt sint, quales esse de-
beant, qui velint in republica recte tueri nomen optimorum.
Etenim ad virum bonum, si sit, qui velit dici haberique, per-
ti-



vinet omnis illa laus ingenii, animi, sapientiae, prudentiae, literarum; certe vt bene sentiat. Ex quibus omnibus efficitur, optimates a Cicerone hoc loco descriptos esse non, qui appellarentur ita more vulgi, sed quales esse deberent, qui vellent florere laude bonorum ciuium, ac carere inuidia apud populum. Eodem pertinere arbitror exordium orationis contra Rullum ad populum; in quo dicit, consulem se futurum esse popularem. Nam si quis Ciceronem promississe arbitretur, consulem se futurum eum, qui omnia, quae diceret, quaeque faceret, multitudini iucunda esse vellet, vehementer erret. At hi homines erant ex vsu loquendi populares, quemadmodum ipse Cicero docet in oratione Sextiana. Qui ergo? nimirum recessit ab vsu vulgari, verbumque reuocat ad rei veritatem. Ex vsu enim loquendi nominabantur homines populares, in primis tribuni plebis, qui aut multitudini h. e. tenuibus proficuas leges promulgabant, v. c. agrarias, frumentarias, nouas tabulas; aut populi potestatem proferebant, vt Gracchi, Marius, alii. Hoc autem sensu Cicero neque fuit popularis consul, neque esse voluit. Ipse igitur interpretatur vim verbi, vt distinguat inter eos, qui populares sint oratione, & qui re. Etenim qui reuera populo vniuerso bene cupiebant, omniumque commodis consulebant, neque poterant, neque debebant tollere e foro fidem, eiicere possessores ex agris, eripere reipublicae ornamenta & praesidia eiusmodi legibus, quibus prospiciebant paucorum inopiae, nocebant autem populo, ac necessario perturbabant rempublicam: sed debebant saluis legibus, salua reipublica, consulere omnibus, tueri otium, pacem, fortunas ciuium. Jam vero id qui faciebant, vulgo non dicebantur populares, sed qui illud. Cum igitur Cicero se hac ratione consulem popularem futurum dicat: patet, inflectere eum verbum ad rei veritatem. Ac quidem artem ea in re summam, singularemque ac prope diuinam prudentiam, quis est, qui non statim videat? qui non admiretur? quae quidem tanta est, vt,

quo quis praestet hac ingenii vi, eo propius ad reginam illam humanarum artium, eloquentiam accedere videatur.

Huius loci non est, explicare pluribus, quam sapienter hoc fecerit Cicero, quam ingeniose, quam felici denique eventu. Qui autem scit, leges agrariae quid sibi voluerint apud Romanos, quam non potuerint non gratissimae esse populo, quippe quibus constituebantur tenuiorum fortunae, neminem denique ante Ciceronem vel ausum esse, legem agrariam impedire oratione: is deum aliquem in dicendo existimet eum, necesse est, qui primus id vel ausus fuerit, vel perfecerit.

Nos satis habemus, docuisse, incidere nonnunquam tempora, vbi recedendum sibi putauerint dicentes ab usu loquendi, & transferint ad significatum plane alienum, & interdum maxime durum. Locus autem, vti facile intelligitur, eiusmodi immutationi significationis verborum vulgaris proprie est in orationibus; ac propterea mirum videri posset, idem fecisse in paradoxis Ciceronem, quae viderentur scripta philosophica. Eorum enim omne acumen est in ista verborum inflexione. At animaduertentur dudum viri docti, esse ea quasi oratiunculas inuectivas in Antonium, quamuis careant nomine. Ac ita bene se res habet: pertinent enim eo nomine ad eloquentiam.

Difficultas autem in eiusmodi locis interpretandis primum est in animaduertenda ea ipsa arte; deinde in diiudicandi molestia, eane arte vsus sit orator, nec ne? Neque enim iudicari res debet ex leui aliqua coniectura, neque ex sensus facilitate, quod ita omnia bene inter se cohaereant; vltra quae quotus quisque hodie in interpretando sapit? Sed afferendae sunt causae idoneae, quibus adductus orator ad eam artem descendisse existimetur, ex populi moribus, audientium errore, vulgi opinionibus. Vehementer denique cauendum est, ne quis, inuenta verbi alicuius in loco quodam eiusmodi significatione
rhe-

rhetorica, eam statim referat in numerum grammaticarum significationum; quod nullo modo fieri potest.

Atque hac immutandarum in verbis vulgaribus significationum ratione, propter causas rhetoricas, innumeris locis orationum Jesu Christi, vere diuini oratoris, intelligentiam adiuuari posse arbitror. Tempore enim Jesu Christi, si quo unquam alio, in magno errore versabantur rerum diuinarum verba, ad quorum interpretationem vix aliud quid relinquebatur, praeter hanc artem, reuocandi verba ab usu vulgari, malo, & inepto, ad rei veritatem. Jesum Christum autem reuera ea ratione egisse cum populo, manifeste docet oratio illa apud Matth. c. V. VI. & VII. Ac multa eius dicta omnes, opinor, interpretantur ex illa arte, quamuis nesciant, cur? v. c. illud apud Johann. c. VIII. v. 39. & 41. Et istis similibus omnibus, quibus explicat is vim τῆς βασιλείας τῶν ἑραῶν, verbi, quo utebantur tum temporis Iudaei omnes ad significandum Messiae officium, istis similibus igitur quid aliud egit Jesus, nisi vt tolleretur errorem verbi, ac reuocaret a Cabbalistarum nugis ad rei veritatem? Sed haec aperta sunt. Multo autem plura verba ea ex arte dicta, ac propterea inde etiam interpretanda esse arbitror, v. c. ἅγιος, ἀγιάζειν, τέλειος, εἰρήνη, δόξα, δοξάζειν, παράκλητος; ac in vniuersum plurima loca orationum Jesu, imprimis apud Johannem. Neque innumera loca Paulli aliter commode intelligi posse videntur. In quorum verborum significatione ex mente Rabbiorum tradenda elaborarunt magna quidem cum laude viri docti; sed, pace eorum dixerim, materiam pulcherrimam diligenter congestam proposuerunt magis, aliis ingenio & arte tractandam, quam vt ipsi tractassent. Atque illorum librorum vsus praeterea hoc incommodum habet, magnum sane, vt quis Jesum Christum rabbinicas significationes vbiuis verbis tribuisse putet; quod plane non est. Vellem igitur, magnus aliquis vir, qui praeter reliqua interpretandi subsidia, in quibus non vltimum locum tenet rhetorica, a litteris



rabbīnicis instructus sit, eum sibi laborem ut imponi pateretur, dignum profecto summa & ingenii & doctrinae vi, ac vtilissimum praeterea & iucundissimum libros diuinos intelligere cupientibus, h. e., omnibus bonis.

Postremo magnam difficultatem interpreti creare diximus verborum significatum eum, qui mixtus sit & quasi conflatus ex pluribus aliis. Quae audacia quamquam propria est poetis, quorum & suauitas & sublimitas fere omnis cernitur in illa miscendorum fingendorumque verborum tempestiua potestate; vnde catachresis illa & hyperbole: tamen ea non carent omnino oratores. In eodem orationis Sextianae loco aliquoties utitur Cicero verbo bonorum & optimatum sic, ut sint nobiles & Senatores ex vsu loquendi, non omnes quidem; sed ii, qui bene de republica sentiant. Ex quo intelligitur, addidisse eum ad optimatum significatum proprium partem notionis cuius boni. Quemadmodum vero poetae faciunt id suauitatis causa, uti diximus: sic oratores artis tractandorumque animorum causa; ad quam prudentiam eiusmodi significationum coniunctio in primis pertinet. Quanquam non negauerim, male abusos esse interdum dicentes ea arte ad decipiendos incautos: insidiis enim quam maxime aptus est iste locus. Res autem & per se honesta est, & inseruit praeclare animis populariter monendis, cohortandis, docendis, excitandis. Nam in multitudinis animos nisi quis eiusmodi artibus se insinuare didicerit aut velit: is nesciat, necesse est, naturae humanae ingenium.

De difficultate vero interpretandi eiusmodi loca, non necesse est plura dicere. Intelligitur enim per se, vix contingere ingenio acutissimo, ut accurate discernat, quae notionis pars ex mente auctoris de hac vel illa significatione resecaenda, quae retinenda, ac cum noua ista coniungenda sit; praesertim si id fiat in nominibus rerum non sensibilibus, quales fere sunt res diuinae. Quod si vero quis ingenii bonitate ac exercitatione multo lectionis vsu comparata consequi potuerit summam

il-



illam isto in genere scriptorum diuinorum artem ita, vt valeat acute colligere ex singulis verbi alicuius significatibus singulas notionis ideas, ingeniose ab illis coniunctas; neque refecet iusto plus, neque retineat: is, credo, & bene interpretabitur libros diuinos, & ornate, copiose, ac populariter verba faciet ad populum de rebus diuinis. In epistolis Paullinis quidem interpretandis vbique locorum haereat, necesse est, qui non vel maxime ab hac facultate instructus accefferit. In capitibus VI. & VII. epistolae ad Romanos, vt hoc vtar, nihil fere opis aliunde expectandum est interpreti, nisi ex hoc vno fonte artis rhetoricae. Manifestum enim est, Paullum vni verbo non quidem plures significatus, sed vnum significatum, conflatum tamen ex pluribus aliis, subiecisse: quorum recte colligendorum labor incredibilem difficultatem habet; praesertim cum in rescandis atque retinendis singulorum significatum ideis ne in vno quidem verbo vbique sibi constet.

Scribenti mihi haec venit in mentem v. 2. cap. X. epistolae prioris ad Corinthios. Locus is mihi semper magnam obscuritatem habere visus est; nec, qua ratione expediant rem interpretes sacri, scio, cum mihi ex eo ipso tempore, quo Portam, tamquam aliquem otii portum, reliquerim, parum temporis ad legendum concessum sit, librorum autem ne nunc quidem copia detur. Quid si sic? βαπτίζεσθαι εἰς τινα est ex mente christianorum, a parte nimirum hominis; hac re profiteri, agnoscere se dogmata eius & placita de rebus diuinis, & ponere se spem salutis ac fiduciam in eo, in quem baptizetur. Hae igitur sunt quasi duae partes notionis vniuersae. Deinde alio sensu dicitur βαπτίζεσθαι, qui recipitur in foedus gratiae cum Deo per & propter Jesum Christum; vt baptismus sit medium salutis, vt loquimur in scholis. Jam vero neutro sensu, si sumseris pure, dici possunt Israelitae βεβαπτισμένοι εἰς Μωσῆν. Nam priori sensu debuissent fiduciam salutis posuisse in Mose, tamquam auctore; quod non fuit: posteriori sensu non potuissent



set per Grammaticam addi, *εις Μωσῆν*. Quid igitur? nimirum Apostolus coniunxit notionem vtramque, resecata vtrinque parte aliqua; ac si dixisset: Israelitae omnes habuerunt, cum duce Mose migrarent ex Aegypto, vsum externum mediorum salutis. Atque id voluisse dicere Apostolum, intelligitur facile. Cohortatur enim eo loco Corinthios, vt omnem darent operam, vt promissa potirentur beatitate. Neque enim deberent sperare, externorum mediorum vsum, doctrinam de Christo, baptismum, sacram coenam, sufficere per se ad salutem. Hinc addit: bene cogitarent, eadem externa media habuisse olim Israelitas; neque tamen propterea probatos fuisse Deo, aut positos promissionibus diuinis. Causa vero, cur non planis verbis & propriis vsus sit, in eo est, vt similitudo, quae ea in re esset inter Christianos nunc & Iudaeos olim, eo magis in sensus incurreret, si externa media salutis apud Israelitas, quae reuera & proprie non eadem erant, iis tamen verbis appellaret, quibus appellabantur externa media Christianorum. Ac ego quidem num ita recte sensum Apostoli aut ceperim, aut exposuerim, aliorum sit iudicium: commode certe ea ratione intelligi posse videtur locus obscurissimus.

Neque vero magnopere vereor, ne quis imperitus, haec si legat, ad Cocceianos me reiiciendum censeat. Eorum enim si ea mens fuit, vt vni verbo interdum significatum, conflatum ex plurium significatum partibus, subesse putarent; recte illi quidem; neque tollitur sensus vnitas, ne quis erret. Sin aliter senserint: nihil ad me.

Dicentibus autem de rebus diuinis, dici non potest, quantam rerum copiam, ac maxime popularem, suppeditet ea ars; quem afferat orationi ornatum, quam perspicuitatem! Ae audienti mihi legentive virorum, non admodum peritorum interpretandi, orationes, saepenumero mirum visum est, vnde haberent insignem rerum copiam? Praesertim cum sentirem, non aliunde accessita esse, quae dicerent, sed petita ex verbo, quod



quod explicarent. Id inprimis mihi accidit legenti Lutherum; quamquam is interdum modum excessisse videtur. Atque eo magis id mirum videbatur propterea, quod animaduvertebam, orationes virorum, in librorum diuinorum interpretatione summorum, fere esse solere steriliores cum ad lectionis iucunditatem, tum etiam copiam & vtilitatem. Cuius rei nescio an non vnica causa sit, quod isti tenaces praeceptorum grammaticorum nullo modo sibi persuadere possint, plures significatus in vnum interdum quasi coaluisse: sed dant plerique sua dicendi sterilitate neglectae eloquentiae poenas. Habet tamen ea res suum modum, suosque fines, vltra quos progredi non licet, nisi quis velit pro diuinis placitis sui ingenii inuenta obtrudere hominibus. Neque enim ego sum is, qui velit laudare aut omnino defendere multorum nostrorum concionatorum mores; quorum vt quisque maxime valet a natura ingenio, nullo vsu lectionis defaecato, ita stultissime ineptit eo in genere: qui potius eam interpretandi peruersitatem in scholas Theologorum irrepisse, nescio an recentiorum philosophorum culpa, dudum doleam. Legi enim, in compendiis Theologiae dogmaticae, inprimis in locis de peccato & officio Jesu Christi mediatorio, earum rerum notiones collectas esse ex innumeris aliis significatibus pro arbitrio: v. c. instituitur res sic: age, videamus, quid sit sacerdos, quid propheta, quid rex in communi vita, quid satisfactio, &c. Ac sapienter illi quidem ex istis significatibus coniungunt eas solum ideas, quae ex auctoritate librorum diuinorum verbis subsint. Sed quid facerent, si quis aduersarius importunior eliceret inde eodem modo aut falsa, aut impia, aut absurda? Huius ego instituti, ac rationis tradendae Theologiae auctor aut defensor, nunquam extiterim! Sed ad concionatores! quorum eo in genere lasciuiam a me aut probari, aut defendi, nolit quisquam putare. Memini, ante hos duos annos me audire concionantem virum quendam, cuius nomini nunc quidem parcendum existimo, ne offendam multorum bonorum

D

ani-



animos; hunc igitur audiui dicentem de nomine Paulli per duas aut quatuor horas, quod poterat ferri, quamquam etiam sic excefferat modum. In qua oratione cum deberet ostendi, quam bene respondissent Paulli mores nomini, ac docendum esset, Paullum paullum, ac potius modice (sed latinitas non veniebat in censum) de se existimasse: laudabatur locus ex Act. Apost. c. VIII. v. 15. Ac, ut taceam, quam barbare peccabatur in recitatione verborum graecorum, quod tamen fiebat, ut addebatur, studiosae iuventutis gratia; omnes, qui haec forte legerint, antequam progrediantur, rogatos velim, cogitent, num coniiciendo assequantur in istis verbis Paullinae modestiae argumentum? Ridiculum plane est, ac potius lacrymabile: inueniebatur argumentum certissimum; & quidem in verbo *σκέυος*, ope nimirum istius artis, colligendarum idearum omnium, quae dicenti in mentem, aut potius in buccam veniunt, per occasionem verbi alicuius.

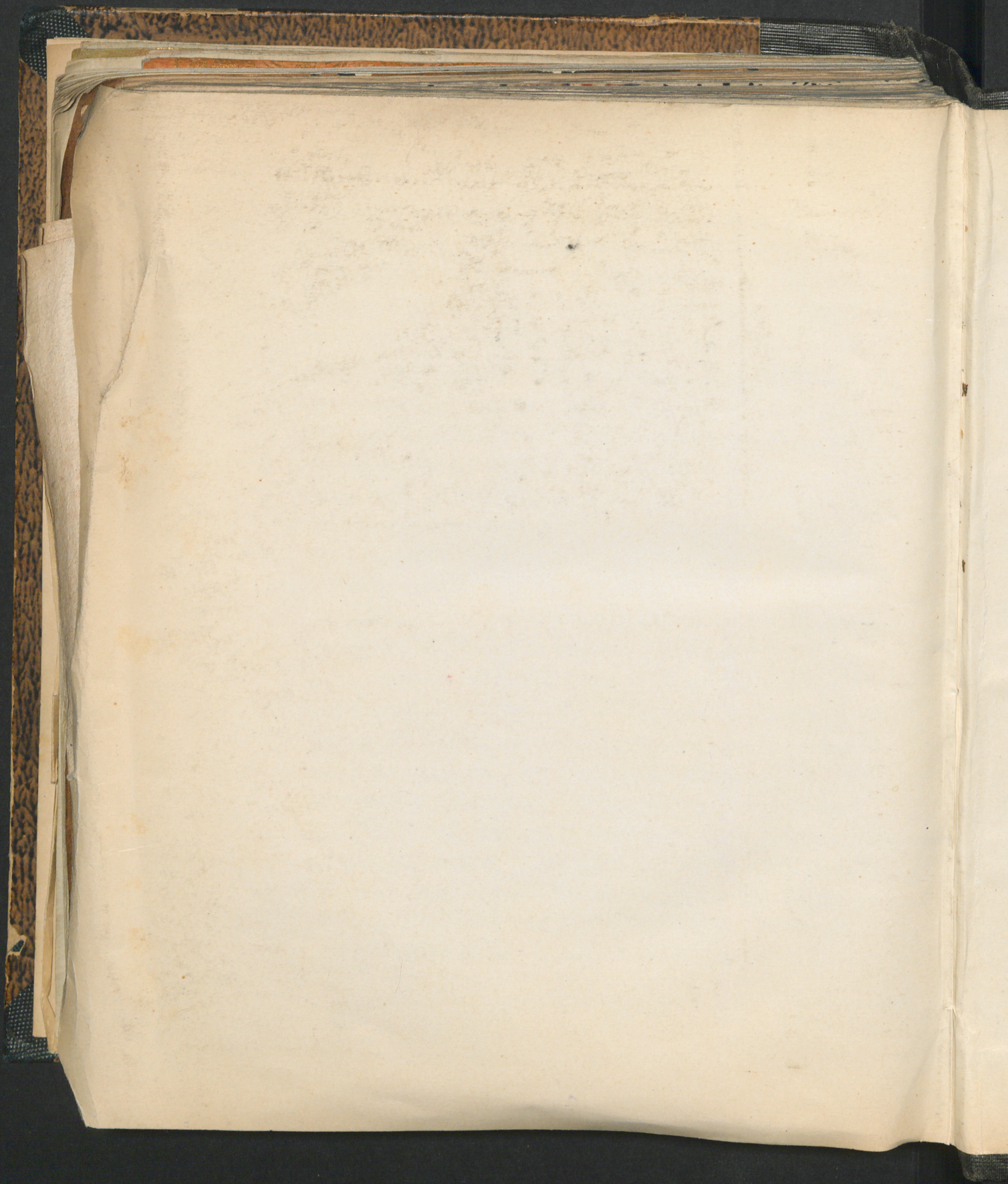
Colligebatur igitur sic: Vas, quo quis velit uti, debere esse vacuum: iam dici Paullum Deo vas selectum, i. e. quod selegerit ad usum: itaque fuisse eum vacuum, h. e. modestum, ac modice de se existimantem. Ad quas ineptias si quis sibi a me aditum muniri putet, vehementer errat. Quae enim paulo ante monuimus in altero genere, ne quis definitiones verborum fingat pro arbitrio &c. ea ipsa transferenda sunt, atque accommodanda ad hanc colligendorum significatum plurimum artem.

Sed de interpretandi difficultate ex genere rhetorico satis diximus: quae una, cum cogito, quantopere impediatur interpretem, quod cognoui vel in vno illo loco Ciceronis: non satis mirari possum, arrogantiam dicam, an stupiditatem eorum? qui ad interpretationem librorum, atque adeo diuinorum, accedunt, ingenio nullo lectionis usu subacti, multo minus ab eiusmodi observationum subsidiis instructi. Me autem vberimum fructum ex hoc scribendi labore percepisse existimabo, si

viri boni inde intellexerint, quam male consulant liberis, quos aut iuuenibus, bene latine nescientibus, erudiendos tradiderint, aut in scholas miserint, omni latinarum litterarum laude carentes. Illud quidem ex superiori disputatione satis perspicuum esse arbitramur; quod non ignorari interest nostra, quam rationem docendarum litterarum probemus, & quo genere disciplinae vti soleamus.

Sed iam animus festinat ad id, cuius causa scribere etiam superiora iussi sumus. Quum enim Principis nostri Clementissimi curae innumerisque beneficiis vnice debeatur Scholae nostrae origo & conseruatio: Patri patriae, vel hoc nomine optime de ciuibus merito, celebrando oratiunculis quibusdam Ipsius natali, gratiae mentis pietatem quodammodo significandam duximus. Quem actum, vt sua frequentia ornare velint, etiam atque etiam rogamus omnes, qui bonis litteris nostraeque Scholae bene cupiunt. Scripsi in Schola prouinciali Byzouienſi d. VII. Nou. cio 10 cclxiii.









pum personae; item copiose ornatque scribere, bene beate-
 que vivere, grauitate ferre: plane autem *atra bile tumet iecur*,
 id si fit, magistris vel audientibus, vel etiam praecuntibus. Mo-
 nendi igitur sunt iuuenes identidem inter legendum: verborum
 vim aliam esse in rebus ciuilibus, aliam in rhetoricis, aliam in
 philosophia. Ego quidem in explicando Cicerone id maxime mihi
 agendum putavi semper, vt ad dignoscendam hac ratione verbo-
 rum vim adducerem iuuenes atque assuefacerem. Atque vna illa
 industria effectum arbitror, vt, qui olim disciplinae meae tradi-
 titi essent, id non sine sua vtilitate factum esse profiterentur.
 Hac enim ratione & magna multarum rerum copia iuuenum
 animos locupletari intellexi, & inprimis acui iudicandi faculta-
 tem; melius certe, quam capere possent nostri rei scholasticae
 euerfores, qui ingeniorum conformationem vnice tribuunt suis
 scientiis; (ita enim vocant, bonarum litterarum ne nomen
 quidem ferentes). Sed redeo ad rem. Eius generis igitur dif-
 ficultas in legendis veterum libris, quae virorum summorum
 obseruationibus facile tollitur, si ingenium subactum accesserit
 multaque lectione exercitatum: ea ipsa, quam misere pertur-
 bet rem christianam nostris temporibus, scimus omnes, ac do-
 lent viri boni. Quod autem in vniuersum reiiciendi non sint,
 qui verba librorum diuinorum ad definitionis iustae subtilitatem
 reuocanda censeant; deinde quomodo ea in re versandum, ac
 inuestigandum, populariterne verbo aliquo vsus sit scriptor, an
ἀκριβῶς? idque singulis locis, quod definitio non fingenda sit
 pro arbitrio, nec haurienda ex libris nostrorum philosophorum,
 plerumque male sanorum, sed colligenda ex ipso scriptore:
 post virorum doctissimorum scripta a me dici non est necesse;
 praesertim cum dudum in multis multorum exemplis cognoue-
 rim, frustra praeccepta dari iis, qui non ab ineunte aetate ad
 interpretandi sollertiam adducti sint Latinorum Graecorumque li-
 bris accurate diligenterque tractandis; inutiliter autem moneri
 eos, quibus propter insitum quendam animi furorem proposi-
 tum

C

